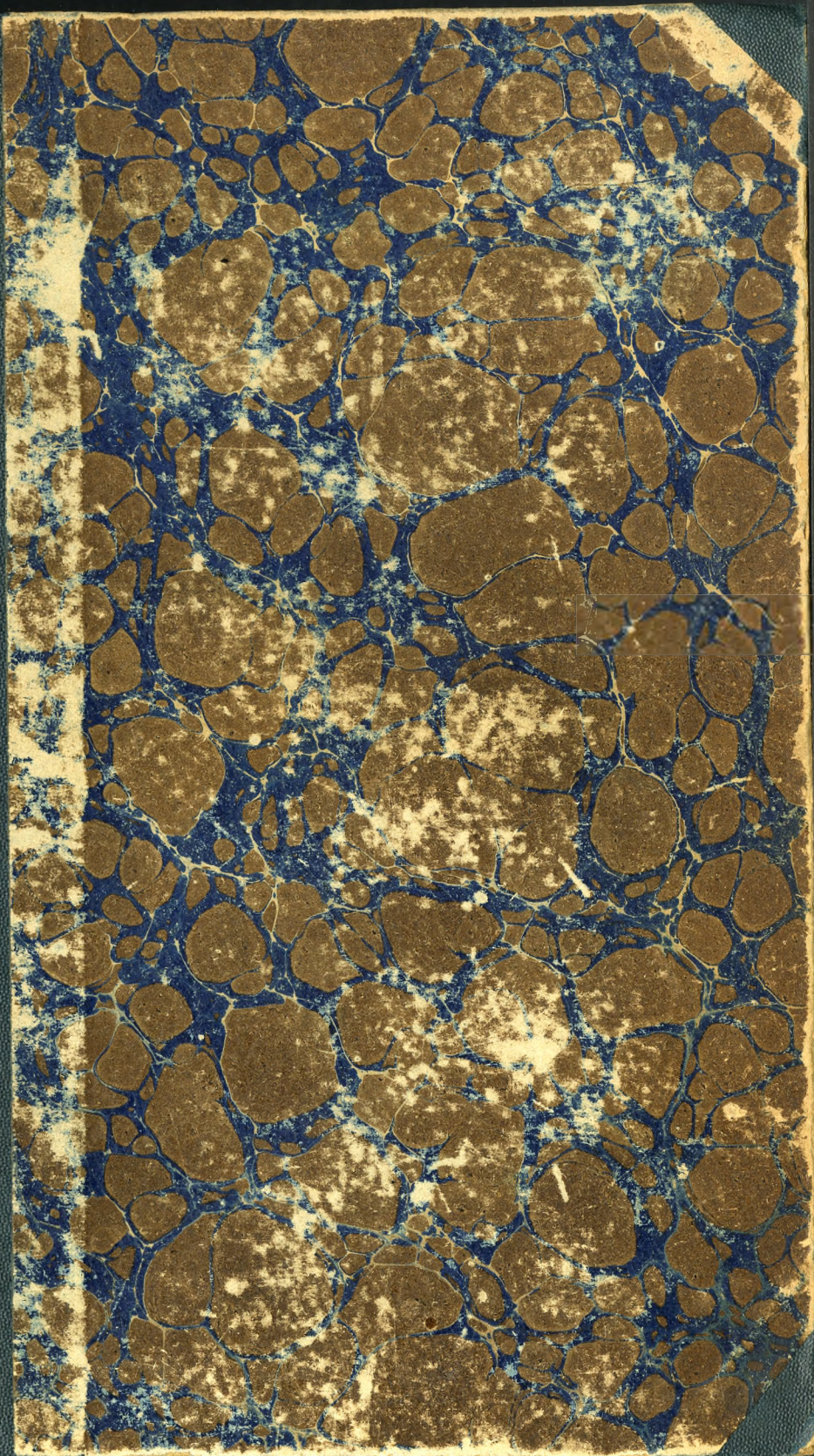

Politikai
röpiratok.

149.

149

1327

EMLEKBESZÉD,

MELYET

NÉHAI NAGYEMLÉKÜ

BERNÁTFALVI

BERNÁT ZSIGMOND

ÚR FELETT ELMONDOTT

Tarnócon, 1882. január 31-én,

ORBÁN JÓZSEF,

sárospataki tanár.

*Dr. Ballagi Józsa tanár barátjának
a szerző.*

SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref. főiskola betűvel.

1882.

EMERGED

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

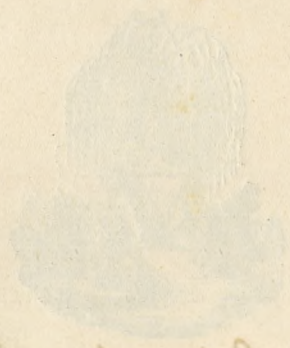
BERNARD T. LINDSAY

OF THE T. LINDSAY

NEW YORK, 1885

ORRIN JONES

NEW YORK, 1885

College. For the purpose of

RECAPITULATION

of the results of the work done during the year

1885

Mélyen tisztelt ünnepélyes halotti gyülekezet !

E hely, ez óra, a méltó fájdalom és fájó emlékezet gyászünnepe, melyet áldozatul szentel annyi megtört szív, annyi bánatos kebel, egy kimagasló százados élet emlékének.

Néhai méltóságos Bernátfalvi *Bernát Zsigmond* úrnak, Ungmegye egykori főispánjának, a haza, vallás, társadalmi és családi élet egyik leghivebb munkásának, ravatalára hinti e jelen órában égő könyeit a gyermeki és rokonai szeretet, s rakja le emlékkoszoruját a tisztelet, hála és elismerés, ki 92 évi munkás életpálya után átköltözött azon reménylett boldog hazába, hová minden élet, hosszabb vagy rövidebb körfutása után, jó vagy balsors között, elvégre eljut; de honnan senki sem tért még vissza.

Mint sötét éjben a hulló csillagok, úgy tűnnek le hazánk láthatáráról egymásután ama nagy korszak alakai, melyről nem tudjuk megmondani: eseményei voltak-e nagyobbak vagy emberei, kik tudtak szenvedni feljajdulás nélkül, végtelenül, de jogaikat, szabadságukat s becsületöket nem áldozták fel soha; s mi, e nagy korszak haldokló szellemének emberei, valóban, aggódva kérdehetjük egymástól: vajjon lesznek-e, kik helyöket kipótolandják?

E hulló csillagok egyik legutóbbika s legfényesebbike volt Bernát Zsigmond, kinek ravatalánál jelenleg borongó kebellet állunk, s kire oly jellemzőleg illenek ama szavak, melyekkel a hajdankor egyik bölcs látnokának, Sámuelnek halálát adák tudtúl Jeruzsálem lakóinak: „A halál feljött ablakaitokra, összehívta a fájdalmatokat, s kivágta közületek a próféták legvénebbjét s legbölcsebbjét, mint a fát; jertek, sirassuk meg őt, s temessük el őt hazájában, Rámában.“

A halál angyala feljött e békés család hajlékának ablakaira is, összehívta a fájdalokat, s kívágta közülé a vénnek legvénebbjét, s a bölcsek legbölcsebbjét, mint a fát. Jertek azért ti is, mélyen tisztelt szomoru gyülekezet, áldozunk egy pár könyvet a dicsőült emlékének, s temessük el őt ősei szent porai mellé, örök nyughelyére.

De mielőtt e szent tartozásunkat lefizetnők, s átadnók porait a csendes hajléknak: fűzzünk egy szerény koszorut a boldogult ravatalára, érdemeiből, hogy a kifáradt hű munkás nyomait ne temesse el a mozgó élet zaja, hanem porló hamvai felett a való érdem hangján szólaljon meg a hála és történelmi emlékezet. Mert az érdem az egyedül, melynek számára kezdet a vég, születés a halál, s örök élet bölcsője a sir. A kegyelet és hála karjaira veszi az édes gyermekeket, a hű emlékezet kebelén ápolja, neveli, s őrszellemként viraszt fölötte az örökké élő történelem.

Kérditek tehát, mélyen tisztelt halotti gyülekezet! mi volt az ő valódi érdeme, s kit vesztettünk el a boldogultban? Jó embert, jó hazafit, jó apát, jó barátot? ez mind kevés, ez mind köznapi beszéd. A család elvesztette benne a szívet, mely egy hosszú életen keresztül életének idegeit mozgatta. A haza elvesztette az acélt, mely a nemzet vasakaratának egyik éle volt. A megye elvesztette a zászlót, mely egy félszázadon keresztül, vész és vihar közt, magasan lobogott előtte. A társadalom elvesztette az embert, ki fenn kemény volt, mint a szikla, alant leszállott a föld poráig, mint a nap, de fényes palástját nem szennyezte be soha. A vallás elvesztette a hidat, melyen keresztül a protestáns egyház reményeinek szent templomába járt. Mi mindnyájan elvesztettük egy letűnt század történelmének egy élő könyvét, melynek minden lapján a polgári hűség, családi szeretet és életbölcsesség tanulságai voltak följegyezve.

Egyébaránt, ne várja tőlem a mélyen tisztelt gyülekezet, hogy az elhunyt nagy férfit érdemeit, jelen alkalom-

mal, a történelem egy fényes koszorujában fonjam össze; egyrésztől azért, mert a munkára szabott időm rövidebb volt, mintsem azt teljesen kimerithettem volna; másrésztől azért, mert az ő élete, nemzetünk öt-hat évtizedi életével szorosan össze van forrva, tényei ismeretlenebbek, indokai rejtettebbek még, mintsem azok felett bírálatot mondhatnánk. Eljő az idő, midőn mindezek felett a történelem muzsája fog igazságos ítéletet mondani; midőn a boldogság napjaiban fölépíti majd a jövő kor ama szent templomot, hová nagyjainak szobrait helyezendi a hálás ivadék, s az érdem eme Pantheonában, Bernát Zsigmond szobra kétségkívül az első közt fog helyet foglalni. Az én szerepem csupán az, hogy hálás tiszteletem szerény áldozatával adózam az ő érdemeinek, s mint egyszerű tisztelője, a szeretet meleg érzetével karoljam körül kedves emlékét.

Elmondom tehát egyszerű szavakban, ki volt Bernátfalvi Bernát Zsigmond, elmondom rövid vonásokban az ő életét, működését; megkísérlem felmutatni őt, mint honpolgárt, mint embert, mint jellemet; egy futó pillantást vetve a korra is, melyben született, neveltetett, élt és működött; mert a kor, melyben élünk, saját jellegét rendesen rányomja az egyének életére, s irányt ad működésöknek, saját jelleme szerint. Addig is pedig, míg ezt megkísérleném, szenteljek egy pár percet becses figyelemetekből a dicsőült emlékének, hogy ne az én egyszerű szavaim, hanem az ő saját élete legyen az ő magasztalása.

Született a boldogult Bernát Zsigmond 1789. október 20-án, Mándokon, Szabolcsmegyében, régi magyar birtokos családból, melynek birtokai Zemplén-, Ung-, Bereg-, Abauj- és Szabolcsmegyékben feküdtek. A család mindjárt a reformáció hajnalán, áttért a protestáns vallásra, s annak szellemében nevelkedve, a polgári és lelkiismereti szabadságnak folytonosan hű ápolója maradt. Egyik őse, Bernátfalvi Bernát

János algondnoka volt a sárospataki főiskolának, 1750—1768-ig, épen azon korban, midőn a hatalom és felekezeti gyűlölség sorsot akart vetni főiskolánk törvényes öröksége felett, s ő volt egyik, ki Vay Ábrahám és Szathmári Király György főgondnokoktól támogatva, törésre állott s megvédte a szent hajlékot a jövő nemzedék számára. Nagybátyja, Bernát József, septemvir, valamint az uralkodó-ház iránti hűségben tántorithatlan volt, ugy vallásos téren, különösen az 1790/1. protestáns zsinaton, mint egyik vezérférfiu tűnt ki.

Atyja, Bernát Zsigmond, Ungmegyének több évig alispánja s országgyűlési képviselője volt, ki a természettől megáldott szellemű ifjut, azon kor igényeihez mérten, gondos nevelésben részesíté. Gimnáziumi és bölcsészeti tanulmányait Kassán végezte, a jogi tanfolyamot pedig részint a pesti, részint a bécsi egyetemeken hallgatta, s végre Sárospatakon fejezte be, a nagyhírű Kövy Sándor vezetése alatt. És így már a születés és kedvező sors megadta neki, hogy a legjelesebb tanintézetekben neveltetve, lelki tehetségei minden irányban kifejlődhessenek s kiképeztessenek.

E kor hazánkban a szellemi és nemzeti ébredés korszaka volt, midőn a francia forradalom szabad eszméinek egy sugára hazánkba is belövellett, s megérinté melegével a választottak és minden jóra, szépre, fogékony ifjuság lelkét. A letűnt század haldokló szellemének elvei, birokra keltek az új század szülemelő elveivel. Politikai téren az absolutismus, tudományos téren a humanismus, mint a letűnt század uralkodó eszméi, még mindig magasan hordák zászlóikat; míg másrésről az új század elvei: szabadság, jogegyenlőség, alkotmányosság, s a megsértett nemzeti érzület, ifjui hévvel készültek azt letépni és saját elveik zászlaját tűzni helyére.

E kor nevelé Bernát Zsigmondot; e kor szelleme volt az iránytű, mely az ő politikai pályájának irányát már eleve

kitűzte. Ifjui lelke egész hevével állott az új elvek zászlója alá, s korán belátván azt, hogy ezen új eszméknek nem merev ellenhatás, hanem a nemzeti műveltség szerzeni meg a diadalt; midőn előtte, mint kitűnő társadalmi állásu ifju előtt, a félvilág tárta fel élveit, gyönyöreit: ő a nagy Vay József, septemvir oldala mellett, komolyan készült az élet nagy iskolájában szükséges ismeretek megszerzésére.

1811-ben már a Karok és Rendek táblájánál a távollevők képviselői sorában ült, mint gr. Török József és a mai napig élő báró Podmaniczky János képviselője, hol a törekvő ifjunak bő alkalmá nyílt a parlamentális élet rendszérével, szokásaival és természetével korán megismerkedni. És midőn az országgyűlés, a kormány és nemzet közt a pénzdevalvatio folytán fölmerült gyászos meghasonlás miatt feloszlatott, ő ismét komoly jogi tanulmányaihoz fordult vissza, s következő 1812-ik évben az ügyvédi vizsgát sikeresen letette. Ez volt akkor a politikai nevelésnek szokásos rendszere mindazoknál, kik a közélet pályáján tehetségeknek megfelelő tért akartak nyitni.

A nyilvános élet ezen korban csupán a megyei életben nyilatkozott. Az országgyűlés teremének ajtaját 14 évig zárva tartá a mindent öszpontosítani törekvő hatalom. Hü csak az volt, ki nemzeti érzelmét megtagadva, kosmopolitává lőn. A jobbak elvonultak mezei jószágaikra; szántottak, vetettek, fákat neveltek. A boldogult is elvonult Beregmegyében egy kis birtokára; de hiven eljár mind Bereg-, mind Ungmegyében a megyegyűlésekre tanulni és lelkesülni, hol épen akkor a jobbak, az alkotmány még fennmaradt két sarkpontjának, az adó- és katonaadás elvének megtámadott jogát védelmezték. Ekkép lőn, hogy a közügy iránti érdekelttségét s jogtudományi készségét mindkét megye felismervén, 1815-ben már mindkét megye táblabírájává, 1816-ban pedig Ungmegyé főszolgabírájává választotta.

Igy érte őt az 1825-ik év, az alkotmányos ébredés

ama kora, midőn a magyar országgyűlésen megszólalt egy hang, a legnagyobb magyar ébresztő hangja, s ennek viszhangjául, a Retyezát lábainál Wesselényi tárogatója, s mindkettőnek hangját két ország bércei verék vissza; s e hangok hallattára a kéthazáju, de egyszivű nemzet el nem korcsosult, fiai felriadának, néhány bátor férfiú csak, fegyverök a törvénykönyv, védelmők a pusztaszó s a nemzet szent jogai, s megkezdék a század szellemi harcát azon hatalom ellen, melynek törvénykönyve volt a szurony, religiója az önkény és szolgálai engedelmesség.

E kor teremté Bernát Zsigmondot. E kor oltá lelkébe a hazaszeretet azon érzelmét, mely reményeinek, vágyainak örök tárgyává, vallásos gondolatává lőn. E kor adta jellemének azon szabad-szellemű irányt, honfiúi szilárdságot, melyet hosszú élete alatt semmi körülmény nem birt megváltoztatni. Mint Ungmegye követe jelent meg ezen alkotásaiban úgy, mint eredményében fontos országgyűlésen, s ott azonnal az alkotmány fenntartásáért küzdő ellenzék sorába lépett; ifjúi kebelével szívta be az idősbek ajkáról a honfiúi érzelm örömeit, mint a fölébredt tavasz illatos levegőjét. Ő ugyan erős klasszikus ember volt, jobban beszélt latinul, mint magyarul, s beszédeit is ez országgyűlésen még latin nyelven tartá; de azért örült a magyar nyelv diadalának, mely annyi százados mellőztetése után most szólalt meg legelőször édes hangján az országgyűlés termében és sürgette annak köztanácskozási nyelvvé való behozatalát, bár — mint egy beszédében mondá — önmaga alatt vágja a fát, mert — ugymond — ő magyar nyelven nem lesz képes oly szabatosan magát kifejezni, mint latin nyelven.

Ugyszintén lelkesült a magyar akadémia megalapításán, jós lélekkel látva jövőben a hazát a nemzeti műveltség, tudomány és művészet remekeiben megdicsőítve.

Ott látjuk továbbá őt a szabad-szellemű küzdők sorában az 1830-iki és 1832²/₆-ki országgyűléseken is, lelkesen

emelve szót több ízben, amott a nemzeti nyelv terjesztése, itt a jobbágyság sorsának javítása, tagosítás és vallásos sérelmek ügyében; a miért azon megtiszteltetés érte, hogy az utóbbi országgyűlésen a felirat szerkesztésével s az úrbéri törvények készítésével Kölcsey Ferenc s többek társaságában ő is meg lett bízva. Ott látjuk szintén, mint Ungmegye követét, az 1839/40-ki országgyűlésen, hol Deák Ferenc vezérlete alatt élénk részt vett a politikai befogatások, szólás- és sajtószabadság s az anyagi reformokat illető váltótörvények tárgyalásában s megalkotásában.

Majd jött az 1848-ik év, a csodák amaz éve, honnan a magyar nemzet összesége európai életét számíthatja; a csodák amaz éve, mely a nemzetnek századokon keresztül hiven ápolt reményét, országos önállását elvégre megvalósította, mely a hűbéri kiváltságok s néprendi intézmények ezeréves várát elvégre lerontotta, s a polgári egyenlőség nagy eszméjét megtestesítette, s a vallásegyenlőség és viszonyosság nagy elvét jogilag legalább kimondotta, habár nem testesítette is meg.

Bernát Zsigmond, az általános exaltatio ezen korszakában, nem tartozott a túlzó radikálisokhoz, hanem inkább azokhoz, kik az általános izgatottságot bölcs tapintattal mérsékelni igyekeztek. De ez, a higgadtan ítélő történelem ítélőszéke előtt nemhogy megrovandó lenne, sőt ellenkezőleg legnagyobb magasztalására válik. Mert tagadhatlan igazság, hogy az 1848-ik év alkotásaiban, minden nagyszerűsége mellett is, volt bizonyos honfui magasztaltság, volt bizonyos forradalmi szellem, melyet mérsékelni akkor a legnagyobb államférfiúi bölcsesség volt, és csakis az tehetett, kinek honfui jelleme tiszta volt, mint a tükör, polgári hitele annyira meg volt alapítva, hogy a legtulzóbb exaltatio sem talált benne semmi megrovandót, semmi gyanusítandót. Mindemellett ő saját érzelmét az általános lelkesültségnek feláldozva, kibékült a kor szellemével, s mint a kivívott

eredmények egyik leglelkesebb híve tért vissza küldöihez; sőt az új kormány is annyira elismerte az ő honfiúi érdekeit, hogy kevéssel utóbb Ungmegye főispánságával tiszteltetett meg.

Azonban a nemzet ezen nagyszerű ünnepe, minőt a szabadság istenének nemzet aligha áldozott valaha, a hatalom által gyásztorrrá téteték. Mint egy égő vulkán lávája, melyet egymásra torlaszt az elemek dühe, elborítá e szép hazát a szenvedés tengere: a hitszegés, népfaji gyűlölet és testvér-
gyilkosság. A fényes alkotás nagyszerű ívei egymásután szakadoztak le s az építők a leomlott palota romjai felett csak sírtak és temetkeztek; mignem a nemzet felismeré
újra saját magát, s akaratát, melylyel megmutatta, hogy tűrni, szenvedni tud végtelenül, de letiportatni szabadságát s történeti életét gyáván nem engedi soha.

A boldogult e szomorú évek alatt teljes elvonultságban élt békés lakhelyén; ősi birtokán gazdasági ügyekkel foglalkozva, mint legtöbbnyire ekkor a nemzet jobbjai. Érezték, hogy a beszédet ily körülmények közt megvetné az elbizakodás, tehát a hallgatás sáncái közé vonultak. De e némaság erősebben beszélt, mint bármely ékes szónoklat, márvány vonásaival velöket rázott, s meghallák még azok is, kik meghallani nem akarták. Ő is hallgatott, s tétlenül nézte, miként tépi össze saját ruháját az elbizakodott erőszak; mignem a prot. egyház és iskolák gyökerére vetett kormányrendelet ismét fölébresztette s cselekvésre hívta; amikor nemcsak tevékeny részt vett a protestáns egyház gyűléseiben, hanem egyik tagja volt azon küldöttségnek is, mely a vallásos sérelmek tárgyában hódolatteljes feliratát a trón zsámolyához letette, melynek, részben legalább eredménye lön az 1861-ik évi rövid alkotmányos korszak.

A testi erőben már hanyatló, de lélekben még mindig ifju férfit szeretett megyéjének kaposi kerülete most már hatod ízben ismét képviselőjévé választotta. Szép volt látni

a 70 éves tisztas ős alakot verőfényes arcával az ifjú nemzedék soraiban, a nemzeti érzelm nagyon is igazolt szenvedélyével felmutatni azon képet, melynek keretében hálátlanságának emlékei voltak följegyezve, tevékeny részt venni azon emlékezetes feliratban, mely Deák Ferencnek a „haza bölcse“ nevezetét adta, a lánglelkű Teleky Lászlót pedig egy önfeledett pillanatában a hazai fájdalom örvényébe temette.

Még egyszer és utóljára vett részt az 186⁵/₇-ik országgyűlésen, hol azon megtiszteltetésben részesült, hogy mint korelnök ő nyitotta meg az emlékezetes országgyűlést, s ő mutatta be a képviselőket ő Felségének, királyunknak. Ez alkalommal történt azon, az ő puritan lelkületét élesen jellemző tény, hogy midőn választó-kerületéből választása ellen kérvény adatott be, ő rögtön lemondott az elnökségről, s nem volt többé rábírható, hogy azt elfogalja. A tiszta jellem, mint a tükör, nem tűrte magán a gyanúsításnak még lehelletét sem. Ez idő óta lelépett véglegesen a politikai élet küzdelmes pályájáról, s a lemondás és önmegadás erényével szívében, elvonult egy a világtól elzárt kis birtokára, hol a természet életében, a föld teremő erejében, a virágok virulásában, a fák gyümölcseiben s a madarak dalaiban keresett nyugodni nem tudó munkás lelke szórakozást. Csekély vigasztalás, mondja a tettekre vágyó emberi szellem. Elismerem, igaza van. A föld, virágok, fák ösztönszerű életénél valami magasabbat is keres az erejét érző emberi szellem. Ő megértetni is akar, s tudatni másokkal is, hogy él. De másrésről az is igaz, hogy annak, ki átélte már az élet örömeit s fájdalmait, vigasztalás a természet élete, halála s feltámadása, mert saját életének és halhatatlanságának képe tükröződik abban vissza.

Itt érte őt ama nagy megtiszteltetés, hogy 90 éves évfordulója alkalmával, 1879-ben, ő Felségétől, királyunktól, sajátkezü üdvözlő levelet kapott, mely kétségkívül a polgári erénynek legnagyobb elismerése az életben.

Uraim! A nemzet nemcsak azon néhány millió emberről áll, kik e jelen korban élnek és működnek, hanem a

nemzethez tartoznak mindazok, kik a hazáért és hazának éltek, működtek és meghaltak. A boldogult több mint félszázadon át a hazáért és hazának élt; méltó tehát, hogy szívébe oltsa emlékét a hálás nemzedék.

Felmutattam rövid vonásokban Bernát Zsigmondot, mint államférfiut s honpolgárt, lássuk már most őt, mint embert.

A családi és társadalmi élet azon kör, hol a férfiú mint valódi ember nyilatkozik. A nagy világban lehet valaki bámulat és tisztelet tárgya, de elvesztheti magában az embert. A családi és társadalmi életben ellenben az embernek legnemesebb erényei, szeretet, hűség, jótékonyság, igazságosság megannyi munkás erényekké válnak; s viszont ő ezen munkás erények legédesebb gyümölcsét leginkább itt élvezheti. Bernát Zsigmond e tekintetben is a kiválóbb emberek egyike volt.

Családi életében, mint repkény fáját, úgy karolta őt körül hű nőjének, gyermekeinek és unokáinak meleg szeretete, s viszont ő lelkének egész melegével viszonzta a szeretetet. Ha az élet bajai, a sors csapásai ránehezettek családjára, midőn hű nőjét s kedves fiát elvesztette: a megpróbáltatás e nehéz napjaiban nem fogyasztá lelki erejét kislelkű kifakadásokkal, gyáva kétségbeeséssel, hanem szíve mélyébe rejté fájdalmát, mint a tenger gyöngyeit, s szórakozást keresett megsebzett lelkének a foglalkozásban, békétűrésben és mások vigasztalásában. És valóban, alig van magasztosabb tünemény az életben, mint egy nagy ember, mély bánatában. A fájdalom meg-megrohanja, mint a fergeteg az erős tölgyet, egy-egy könyvet kisajtol szemeiből, mert hiszen a fa is megsiratja lemetszett ágát, de a fergeteg elvonulván, ismét nyugodt marad, mint a szobor, melyre a művészi kéz ihletét leheltte, s e nyugodtságban nyilatkozik az ő nagysága. Ilyennek ismertem én a boldogultat családi életében.

A társadalmi életben tiszta fogalom az emberi hivatásról, józan ítélet a közélet különböző érdekeiben, az igaz és jogos felismerése, emberszeretet és jótékonyság az alsóbbak iránt voltak azon erények, melyek őt, mint embert, a társadalmi

életben kitüntették, s becsültté tették mindazok előtt, kikkel közelébb érülközött. Ha olykor félreértéssel, méltatlansággal, gyanúsítással találkozott, nem tört ki epés kifakadásokban, hanem csendes maradt, mint a mély folyó, mely méltóságát önmagában bírja. Továbbá:

A családi életben gyöngéden szerető férj, páratlan gondos családapa volt. Lelkének egész melege, mint gyújtó tükröben a nap sugarai, itt volt egyesülve, ide tért vissza folytonosan, fáradalmai után; itt talált nyugalmat s boldogságot gondjai között. A társadalmi életben, érezve szellemi erejét s méltóságát, önérzetes, sőt sokszor büszke volt, de egyszersmind igazságos, méltányos s mások gyengeségei iránt elnéző vala.

Gyermekei s unokái neveltetésére, szellemi kiképeztetésére nagy gondot fordított, s az eredmény mutatja, hogy a pazar költekezés, az elhintett mag termő talajra hullott; mert mindannyian kitünő helyet foglalnak el a társadalmi életben, s a férfiúi erény s női műveltségben magasan kitűnnek, u. m. Bernát Dezső, volt országgyűlési képviselő és egyházmegyei tanácsbíró, a tudományok és természet meleg barátja, kiben atyja nemes erényei az ő sokoldalú műveltségével, mintegy kincstárban vannak egyesülve, nőjével, született Patay Mária asszonynyal, Zsigmond és Magda gyermekeivel; néhai Bernát Kálmán, gyermekei: Matild, Ilona és Sándor; Bernát Sára, férjével Pilisy Lajossal s gyermekeivel: Sára, özvegy Demjanovics Ivánné, Jenni, Ida, Lenke és Katinkával; Bernát Eugénia, néhai Lónyay Ferencné; Bernát Szerafín, hajadon, kit úgylátszik, a gondviselés arra teremtett, hogy megmutassa benne a világnak a gyermeki szeretet eszményképét, hogy miként kell szüleinket szeretni, tisztelni s önmagunkat e szeretetnek feláldozni; elhunyt Bernát Ilona, Buday Miklós nője, gyermekeivel: Ilona, Scholc Vilmosné, Berta, Mocsáry Gézáné és Zádorral, kik most mindannyian a fájdalom égő könyeivel borúlnak az elvesztett apa és nagyapa ravatalára. Ezeken kívül több nevezetes úri család, a boldogult rokonai, barátai, tisztelői, kik borongó kebelrel

állanak a megszentelt hamvak körül, s kikre egyenként és egyetemesen nagy lelke szeretetét s áldását hagyja a boldogult, s azon édes reményt, melyhez e kétkedő század gyermeke is végső fájdalmában folyamodik, t. i. hogy a lélek nem enyészik el a test poraival, hanem folytatja halhatatlan életét a síron túl is, hol a szerető lelkek egymással még egyszer találkozni fognak.

Lássuk már most az üdvezültet, mint jellemet, polgári és vallásos életében.

Ha nagy ember az, kit fény és dicsőség sugarai vesznek körül magas állásán, e magaslaton vész és vihar ellenhatásai között fel tudja magát tartani; ha nagy ember az, ki a családi s társadalmi életben szeretet, hűség, igazság és jótettek által kitűnik: akkor azt, ki kitűzött céljától, melyet igaznak ismert, soha el nem tér, méltán nemes és erős jellemnek szoktuk tartani. Az üdvezült e tekintetben is kimagasló alak volt. Hosszú politikai és vallásos pályáján a jó és igaz útaról soha le nem tért, hanem mint az iránytű, mindig egy pontra, kitűzött céljára nézett. A mit igaznak ismert, attól sem balitélet, sem sujtó bántalom, sem a hatalom szava és kegye nem volt képes eltántorítani. Igen, mert benne a lélek és szív, értelem és érzelem, elmélet és tapasztalat a legszebb harmoniában valának egyesülve, melyek egyrésről fölvérték lelkét az ellenhatások ostromai ellenében, s öntudatát tisztán tarták; másrésről kifejték lelkében a valódi humanismust, minden szép, jó és nemes tettek alapját, melyekkel nevét több jótékony intézmény, különösen a sárospataki főiskola történetében megörökité. A boldogult neve ott tündöklék főiskolánk évkönyveiben az alapítók között, ezer forint kegyes alapítványával, melyet az idegen földön szenvedő hitrokonok gyermekeinek nevelésére tőn. Az ily nemes tettek érdemeit nem kell magasztalni, magasztalják azok saját magukat.

Vallásos életében igaz keresztyén, hű protestáns volt, felekezeti szűkkeblűség nélkül. Vallása egy művelt lélek önmegadása volt, rajongó misticismus nélkül. Hittelveiben a puritán ref. orthodoxyának, az egyházkormányzatban a

budai kánon elveinek s a három-éves választási rendszernek volt híve; s épen ezért az újabb vallásos reform-mozgalmaknak nem volt barátja. Azt írta egykor nekem e tárgyra vonatkozólag: „Patak vallásos iránya nem tetszik nekem; ront, a nélkül, hogy építeni tudna. Titkok mindig lesznek a vallásban, melyeket a tudomány és emberi értelem nem fog soha megfejtetni.“ És ezzel tisztán megjelölte bibliai prot. álláspontját, melyre a különböző irányu mozgalmak és nézetek nem voltak semmi befolyással.

Az egyházmegyei gyűléseken, mielőtt segédgondnok lett volna is, sokszor megjelent, s különösen a pátensügy alkalmával erélyesen tiltakozott annak elfogadása ellen. Ekkor mondá ez emlékezetes szavakat: „az egész tervezet gonosz, a mi jó van benne, azon is meglátszik a tigrisköröm,“ a miért neve a gyanúsak fekete könyvébe jutott. Egyházmegyei segédgondnökká 1860-ban választatott. Mint elnök, a gyűléseket tapintatos bölcseséggel, türelemmel és szeretettel vezette, s a tanácskozásokat a tárgytól elcsapongni nem engedte. Hivatalában lankadatlan hűséget tanusított, s a családi bajokon is túltette magát, midőn egyházi hivatala teljesítése forgott szóban. A nagyemlékü Horváth Mária által hagyományozott egyházmegyei alapítványra nagy figyelmet fordított, annak számadásait pontosan vezettette, s maga is az egyházmegyei lelkészi nyugdíjalap növeléséhez 100 forinttal járult.

Mint segédgondnok, az egyházkerületi gyűléseken is pontosan megjelent, s a tanácskozásokban tevékeny részt vett. De midőn az egyházkerület prot. felekezeti képezdáját az állam rendelkezése alá bocsátotta, ezen, az ő transactiot nem ismerő prot. érzülete annyira megbotránkozott, hogy ez idő óta sohasem jelent meg az egyházker. gyűléseken. És mily élesen látott a jövőndöbe, világosan mutatja a következmény; mert ma már minden ember meggyőződött arról, hogy az állammal e tárgyban kötött szerződést meg kell változtatni; mert ez ily alakban főiskolánk s ref. felekezetünk érdekeivel ellenkezik. Ez idő óta csupán az egyházmegye volt vallásos működésének egyedüli tere, hol

épen oly bölcseséggel, mint jóakarattal s ügyszeretettel vezette az ügyeket, lehet mondani a mai időig.

Magán életében feddhetlen életü, tiszta erkölcsü volt mindig. Tiszta erkölcsét hosszú pályája alatt egy folt sem homályosítá; tiszta maradt az, mint a fehér palást, a sírig. De a feddhetlen erkölcsi élet gazdagon meg is hozta jutalmát. Mert a boldogultnak nagy életkora mellett is öreg napjaira derült, verőfényes aggkor, s az ifjuság teljes egészsége s munkaereje jutott osztályrészül; mígnem végre az emberiség közsorsa alatt ő is meghajolva, életkora 93-ik, közhasznu munkás élete 70-ik évében, 1882. január 28-án jobblétre szenderült.

És most, leghívebb polgár dicsőült szelleme, Isten veled! Nyugodd békén hosszú álmodat, nagy őseid megszentelt hamvai között. A haza bánata kíséri emlékedet; gyermekeid, rokonaid, tisztelőid könnyei öntözik ravatalodat.

A polgári erények legnagyobb jutalmát, a haza, király, megye s polgártársaid elismerését, te már életedben elnyerted; a hála és tisztelet el fog vándorolni jövőre is sirodhoz, hogy e koszorut időnként felújítsa.

Mi megértettük a te lelkedet, elismerjük, hogy méltóan elvégezted a munkát, melyet a gondviselés reád bizott, s felvesszük az események fonalát, mely benned jelenleg megszakadt.

Tűrünk, ha kell, mint te túrtél, hosszú éveken át, de legfőbb kincsünket, vallásos és polgári szabadságunkat nem áldozzuk fel soha.

Küzdünk, ha kell, mint te küzdöttél egy hosszú századon keresztül, de alkotmányunkat, nyugvó őseink szent végrendeletét, nem bocsátjuk áruba soha.

És most, miután megdicsőítettél, szent atyádnál a mennyben, mi itt e földön átadjuk nevedet s emlékedet amaz igaz bírónak, a történelemnek, mely ítél és elítél, dönt és határoz kérlelhetlenül, de a valódi érdemet a halhatatlanság el nem hervadó koszorújával jutalmazza.

